

Mitas:

Pakanka minimalios kalbos, tik pagrindiniams poreikiams išreikšti

Bendravimas naudojant AAK

Asmenys, kurie naudoja alternatyviosios ir papildomosios komunikacijos (AAK) sistemą, perduoda žinutę įvairiais būdais, priklausomai nuo situacijos ir/arba pašnekovo. Jų AAK sistema gali būti:

- komunikatorius,
- komunikacinė lenta ar knyga,
- neverbalinė komunikacija, tokia kaip:
 - Kūno kalba (pvz., įsitempimas reiškiant nusivylimą, nuleisti pečiai rodant liūdesį),
 - Rodymas pirštu (pvz., į konkretų objektą, žmogų ar vietą, taip pat krypties nurodymas),
 - Gestai (pvz., pilvo paglostymas reiškiant alkį, galvos palietimas rodant galvos skausmą),
 - Veido išraiška (pvz., susiraukimas rodant liūdesį, šypsena išreiškiant džiaugsmą),
 - Kai kuriems – garsai ar net natūrali kalba.

AAK naudojimas kartu su kalba

Daugelis AAK vartotojų gali turėti tam tikrą kalbą, tačiau svarbu užduoti šiuos klausimus:

- Ar jų kalba yra pakankamai funkcionali, kad jie galėtų dalyvauti kasdienėje veikloje?
- Ar jų kalba leidžia jiems mokytis ir lavinti kalbos bei raštingumo įgūdžius?

Pažvelkime į tai iš dviejų perspektyvų – vaiko, turinčio autizmo spektro sutrikimą, kuris mokosi kalbos, ir suaugusio žmogaus, turinčio afaziją, kuris iš naujo mokosi kalbos.

Evanas – berniukas, turintis autizmo spektro sutrikimą

Evanas lanko trečią klasę ir didžiąją dienos dalį mokosi įprastoje klasėje. Jo kalba yra ribota, gestai ir rodymas pirštu, išreikšti pagrindiniams poreikiams. Kai šie metodai neveikia, jis gali sugriebti žmogaus ranką ir nusiųsti jį prie norimo daikto. Jis taip pat įterpia pakartotines frazes iš mėgstamų televizijos laidų arba atkartoja kitų žmonių žodžius ar sakinius.

Ar Evanas, remdamasis savo dabartinėmis kalbinėmis galimybėmis, gali mokytis ir lavinti kalbos bei raštingumo įgūdžius? Ar jo kalba yra pakankamai funkcionali, kad jis galėtų dalyvauti kasdienėje veikloje?

Šiuo metu jis susiduria su sunkumais išreiškdamas savo norus žodžiu. Jam sunku bendrauti socialiai – jis negali pasidalinti juokingomis istorijomis ar informacija apie save. Jis gali atsakyti į taip/ne klausimus, tačiau sunkiai suvokia pasirinkimo klausimus ar klausimus su „kada“, „kur“, „kodėl“ ir pan. Dėl to jo dalyvavimas akademinėje veikloje yra ribotas. Augant tikimasi, kad jis taps labiau savarankiškas tenkindamas pagrindinius poreikius, tačiau nėra aišku, ar jo kalba, gestai ir rodymas bus pakankami socialiniams poreikiams patenkinti.

AAK naudojimas kartu su kalba

Tania yra moteris, turinti afaziją – kalbos sutrikimą, atsiradusį dėl neurologinio įvykio. Ji geba pasidaryti kavos, pasiimti maisto, naudotis tualetu ir pasiimti antklodę, jei jai šalta. Ji gali apsirengti ir fiziškai pasirūpinti savo kasdieniais poreikiais, taip pat padėti savo šeimai.

Tačiau dėl afazijos Taniai sunku rasti žodžius, kuriuos nori pasakyti. Jos sakiniai dažnai yra „telegrafinio“ pobūdžio. Pavyzdžiui, ji gali pasakyti „Parduotuvė... šiandien“ ir parodyti į šaldytuvą. Ji taip pat bando piešti ar užrašyti kelias raides, kad padėtų perduoti savo mintį.

Ar Taniai kalba yra pakankamai funkcionali, kad ji galėtų visapusiškai dalyvauti kasdieniame gyvenime?

Tania turi dvi paaugles dukras ir yra ištekėjusi jau 25 metus. Su dabartinėmis kalbos galimybėmis jai sunku pasakyti, ko ji nori, išreikšti savo jausmus, pasidalinti istorijomis apie savo gyvenimą, užduoti klausimus, išreikšti savo nuomonę ir dalyvauti įprastoje suaugusiųjų veikloje (pvz., atlikti banko operacijas, užsisakyti maisto restorane, apsipirkti).

Naudodamiesi vien tik kalba, tiek Tania, tiek Evanas susiduria su sunkumais bendraujant: jie negali dalintis istorijomis, išreikšti nuomonės, bendrauti su bendraamžiais ar ugdyti aukštesnio lygio kalbos ir raštingumo įgūdžių. **AAK gali padėti tiek Taniai, tiek Evanui bendrauti ne tik apie pagrindinius poreikius!**

Bendravimo tikslas – ne tik patenkinti pagrindinius poreikius

Pagrindinių poreikių patenkinimas yra būtinas fizinei gerovei – tiek savarankiškai (pvz., pasidaryti sumuštinį, nueiti į tualetą), tiek komunikuojant, kad kiti padėtų (pvz., paprašyti užkandžio, paprašyti pagalbos naudojantis tualetu). Jei pagrindiniai poreikiai lieka nepatenkinti, tai gali sukelti ligą, susižalojimus, skausmą, prievartą, nepriežiūrą, medicininės intervencijas, hospitalizaciją ar net mirtį. Todėl svarbu užtikrinti, kad žmonės galėtų arba patys patenkinti šiuos poreikius, arba apie juos pranešti.

Tačiau pagrindiniai poreikiai nėra vienintelė priežastis, dėl kurios mes bendraujame. Pagalvokite apie paskutinį savo pokalbį su draugu telefonu ar vakarienės metu su šeima. Ar kalbėjote tik apie savo pagrindinius poreikius, ar dalinotės naujienomis apie mokyklą ar darbą? Galbūt kalbėjotės apie vasaros atostogas, naujausią filmą ar išreiškėte nusivylimą rytine eismo spūstimi?

Iš tiesų, **Light (1996) išskyrė keturis pagrindinius bendravimo tikslus:**

1. **Norai ir poreikiai** – tai ne tik pagrindiniai poreikiai, bet ir asmeniniai norai (pvz., žiūrėti televizorių, klausytis muzikos, apkabinimas, ilgesnė veikla, pertrauka).
2. **Informacijos perdavimas** – dalijimasis žiniomis (pvz., kaip pakeisti automobilio padangą, nurodymai, kaip rasti adresą, atsakymai į klausimus mokykloje, darbo užduočių paaiškinimai).
3. **Socialinis etiketas** – visuomenėje priimtinos mandagumo frazės ir manieros (pvz., „ačiū“, „prašau“, „labas“, „viso gero“).
4. **Socialinis artumas** – žinutės, kurios padeda užmegzti, palaikyti ir gilinti santykius (pvz., istorijos, klausimai, komplimentai, atsiliepimai).

Bendravimas apima daug daugiau nei tik pagrindinius poreikius! Jei esate tėvas, studentas, bendradarbis ar darbdavys, greičiausiai **informacijos perdavimas** užima didžiąją dalį jūsų bendravimo – perduodate nurodymus ar dalijatės informacija. Bendraudami su šeimos nariais ir draugais dažnai siekiame **socialinio artumo**, stipriname santykius. Viešose vietose didelę reikšmę turi **socialinis etiketas**.

Taigi, išreiškiame ne tik norus ir poreikius – tai tik dalis to, kaip mes bendraujame. **Žmonės, turintys sudėtingų komunikacijos sutrikimų, taip pat nori ir turi teisę bendrauti visapusiškai!**

Kaip AAK gali padėti?

Kaip minėta pradžioje, AAK yra tik viena asmens bendrosios komunikacijos sistemos dalis, kuri gali apimti komunikacijos priemonę, gestus, rodyimą, piešimą ir net natūralią kalbą.

AAK suteikia galimybę:

- Bendrauti aiškiau ir suprantamiau.
- Išreikšti tikslią žinutę, kurią norima perteikti.
- Bendrauti su mažiau pažįstamais žmonėmis.
- Dalintis žinutėmis, kurios yra „už įprastos rutinos ribų“.
- Bendrauti su didesniu savarankiškumu.
- Būti matomam kaip kompetentingas pašnekovas.

- Dalyvauti ilgesniuose ir gilesniuose pokalbiuose.
- Plėsti kalbos ir komunikacijos įgūdžius.

Nėra jokių įrodymų, kad AAK naudojimas trukdo kam nors naudoti ar lavinti natūralią kalbą. Todėl AAK gali padėti suteikti tokias pačias komunikacijos galimybes asmenims, kuriems vien tik natūrali kalba yra ribota arba nepakankama. Tai leidžia jiems užmegzti ryšius su kitais, suteikia galimybę kontroliuoti savo aplinką, lavinti kalbą ir raštingumo įgūdžius, didina pagarbą iš komunikacijos partnerių bei plečia bendravimo galimybes, kaip šiose situacijose:

- **Jenny** galėjo naudoti iš anksto paruoštas žinutes apie savo savaitgalį ir pasidalinti įspūdžiais apie stovyklavimą su klasės draugais. Ji taip pat parodė nuotraukas savo prietaise.
- **Ponia Smith** turėjo svečių, kurie paskambino pranešti, kad užsuks pakeliui per miestą. Ji pasinaudojo savo įrenginiu, rašymu ir natūralia kalba, kad praneštų apie tai savo vyrui.
- **Andrew** žinojo atsakymą į klausimą per gamtos mokslų pamoką – jis pakėlė ranką ir atsakė naudodamasis savo komunikacijos priemone.
- **Bobo** sesuo gyveno kitame mieste; naudodamasis savo prietaisu, jis galėjo jai paskambinti ir tęsti jų kas savaitinius pokalbius.
- **Evanas** per laisvą laiką galėjo naudotis savo prietaisu, kad inicijuotų žaidimą ir pastatytų fortą su klasės draugais.
- **Tania** galėjo dalyvauti ketvirtinėse mokyklos susitikimuose su savo dukters mokytojais.

AAK gali skatinti įsitraukimą ir savarankiškumą įvairiose aplinkose bei su įvairiais komunikacijos partneriais.

Nuorodos

Light, J. (1996). *Communication is the essence of human life*. *Augmentative and Alternative Communication*, 13, 61-70.